

Stát v unijním a mezinárodním prostředí. Forma státu.

4. přednáška (Státověda)

JUDr. Bc. Radovan Malachta, Ph.D.
podzim 2024

Osnova přednášky

1. Specifika Evropské unie (téma minulé přednášky) a odlišení od postavení státu v jiných mezinárodních organizacích
2. Formy státu
 1. Formy vlády (vládnutí)
 2. Státní režim

Prosím pozor, slide na stát v unijním prostředí byly zkopírovány z předchozí přednášky, ale byly současně doplněny. Používejte tuto verzi.

Opakování minulé přednášky

Pojmové znaky státu?

Způsoby vzniku státu?

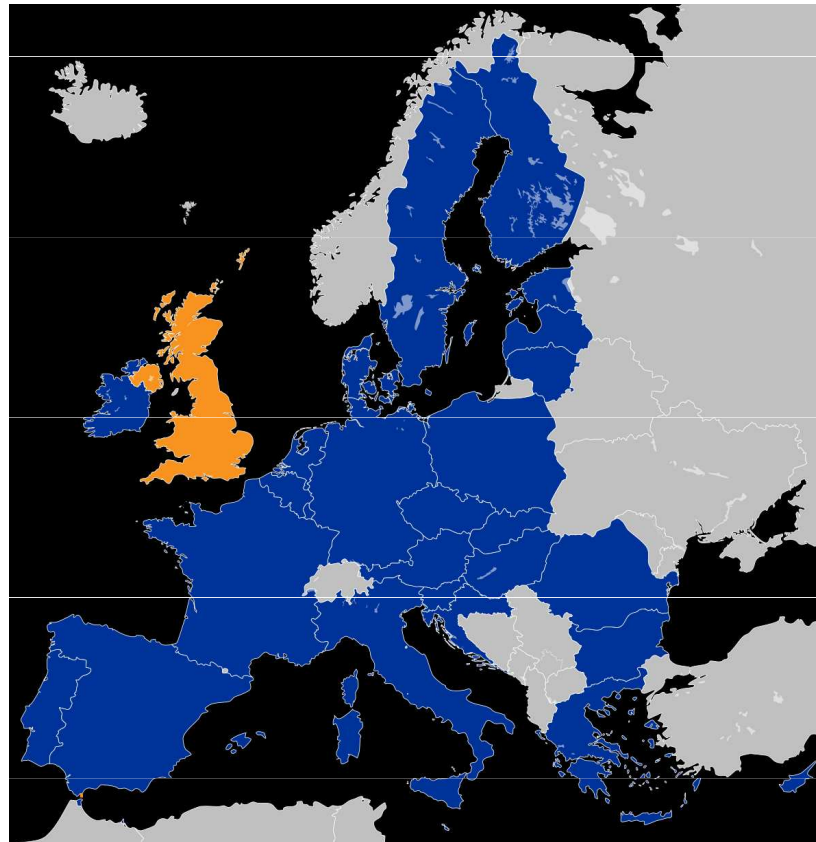
Formy územní organizace?

Stát v unijním a mezinárodním prostředí z hlediska státovědy

K zamyšlení: Proč EU není stát?

- území ?
- obyvatelstvo ?
- státní moc ?
- mez. vztahy ?

**447 million
inhabitants**

K zamyšlení 2: Proč EU není federace či konfederace?

- vraťte se ke znakům **federace** a **konfederace**
- K čemu se EU více blíží? Jaké znaky má/nemá ze znaků typických pro federaci a jaké ze znaků typických pro konfederaci?

EU z pohledu státovědy

- vlastní území – různé názory
- obyvatelstvo – různé názory
- státní moc – shoda, že ne (problém je efektivní vynucení státní mocí)
- způsobilost vstupovat do mezinárodních vztahů – shoda, že ano (děje se tak)
- konfederace, federace – některé znaky ano, ale členské státy odmítly tyto známé koncepty

Území EU

- území EU neplést s schengenským prostorem (viz dále)
- proč ANO?
 - schopnost vymezit prostorově toto území v určitém čase
- proč NE?
 - prostor se mění
 - vnímáno jako prostor svobody, bezpečnosti a práva – nikoliv jako území; souvisí s právem a vydáváním legislativních aktů platných/účinných na území EU

Hranice EU

K zamyšlení:

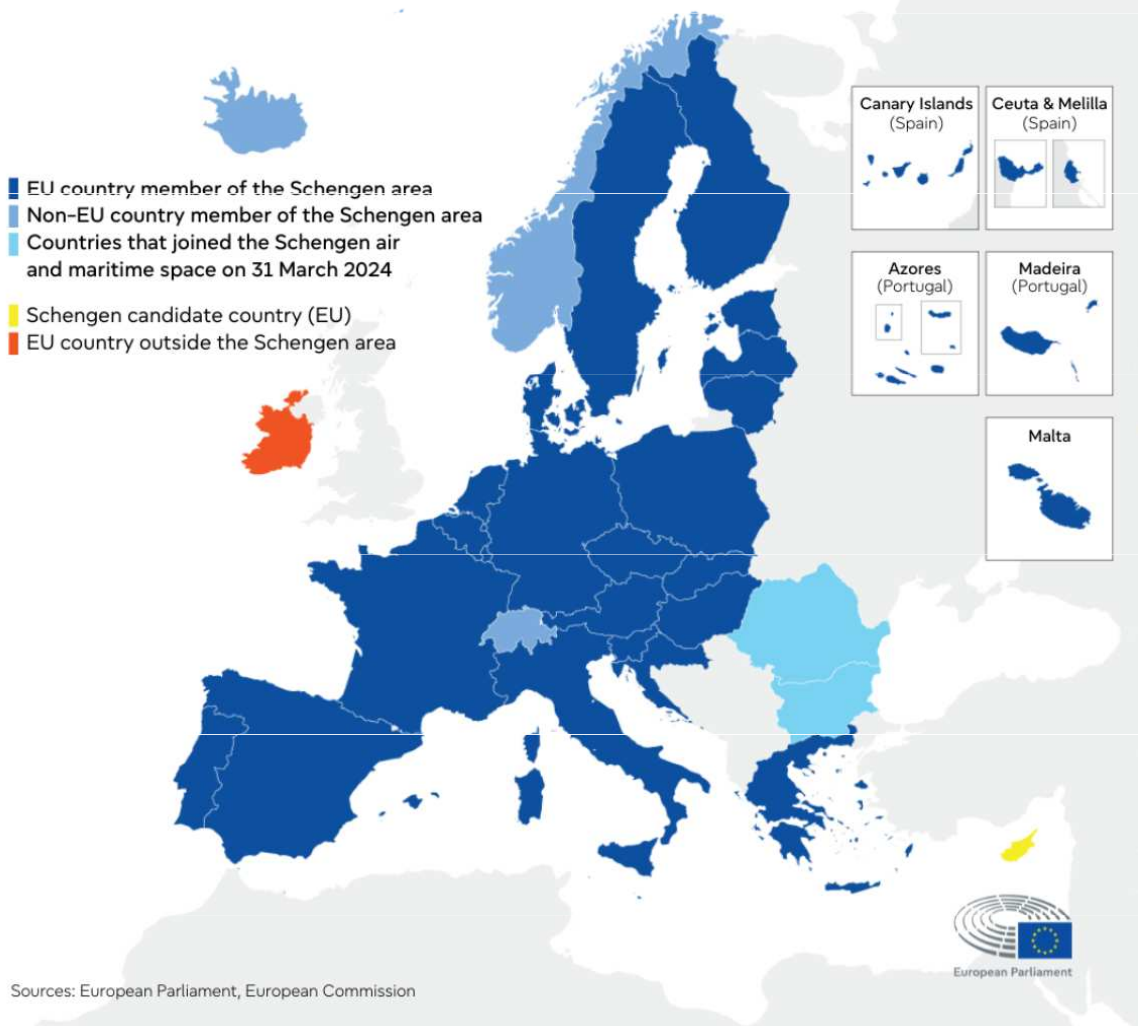

Kde můžete překročit hranice směrem z České republiky do Rakouska?

Proč se tvoří kolony při letní dovolené do Rumunska například na maďarsko-rumunské hranice než na slovensko-maďarské hranici?

The Schengen area

Vnitřní hranice

- lze **překročit v jakémkoliv místě**, aniž by se prováděla hraniční kontrola osob bez ohledu na jejich státní příslušnost
- kontroly na území mimo hranice – ano, pokud není rovnocenná hraničním kontrolám
- **dočasné znovuzavedení ochrany vnitřních hranic** – možné
 - závažná hrozba pro veřejný pořádek nebo vnitřní bezpečnost některého členského státu
 - po omezenou dobu nepřesahující 30 dní (lze prodloužit podle podmínek) nebo po předvídatelnou dobu trvání závažné hrozby, pokud tato doba přesahuje 30 dní
- příklady ČR
 - za poslední rok?
 - za poslední čtyři roky?

Vnější hranice

- lze překračovat pouze na hraničních přechodech a během stanovené provozní doby; pokud ne – sankce
- všechny osoby podléhají minimální kontrole
 - zjištění totožnosti na základě předložení cestovních dokladů (platnost, známky pozměnění/padělání, příp. lze nahlížet do databází k vyhledání informací – hrozba)
 - u občanů EU postačí tato minimální kontrola
- důkladná kontrola – státní příslušníci třetích zemí
 - ověření podmínek vstupu a případně dokladů povolujících pobyt a výkon pracovní činnosti
 - např. účel pobytu, místo odjezdu a cíle
- zmírnění hraničních kontrol – mimořádné a nepředvídatelné okolnosti, nadměrně dlouhá čekací doba – např. důsledek ruské invaze na Ukrajinu
- odepření vstupu – je možné, nutné rozhodnutí s odůvodněním (vs. azylová/mezinárodní ochrana)

Obyvatelstvo EU

- pojem obyvatelstvo nezaměňovat s občanstvím EU
- obyvatel členského státu je obyvatel EU, stejně tak občan členského státu je občan EU
- argumenty proti:
 - lid není nositelem suverenity v EU
 - občanství EU je pouze akcesorické k občanství členského státu

Občanství EU

- vyplývá ze SEU a SFEU
- každá osoba, která má státní příslušnost některého členského státu
- doplňuje občanství členských států, ale **nenahrazuje** je
- neplést občanství EU s obyvatelstvem

Občanství EU

- právo svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států
- právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu a v obecních volbách v členském státě, v němž mají bydliště, za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu
- právo na diplomatickou nebo konzulární ochranu na území třetí země (jež není členem Evropské unie) kterýmkoli členským státem, pokud zde jeho země nemá diplomatické zastoupení, za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto členského státu,
- petiční právo k Evropskému parlamentu, právo obracet se na evropského veřejného ochránce práv a právo obracet se na orgány a poradní instituce Unie v jednom z jazyků Smluv a obdržet odpověď ve stejném jazyce
- přístup k dokumentům orgánů, institucí a jiných subjektů Unie

Státní moc EU

- není svrchovaná státní moc
- EU má kompetence, ale vychází z vůle členských států
- EU má možnost upravit právní poměry (tvořit právo/pravidla)
- státní moc v sobě zahrnuje ale i prvek donucení – ten je v EU postrádán
- EU má nástroje donucení/vynucení, ale otázka efektivnosti nástrojů

Způsobnost EU vstupovat do mezinárodních vztahů

- ANO, EU je členem řady mezinárodních organizací
- EU uzavírá smlouvy se třetími státy (tam, kde má pravomoc)

Specifika EU

- zvláštní typ mezinárodní organizace
- nadnárodní (supranacionální) charakter sdružení států
- podstata: členské státy přenesly výkon pravomocí ve vymezených oblastech na EU (výlučně či sdíleně)
- členské státy tím neztratily svou suverenitu – jen některé pravomoci přenesly na orgány EU, které za nás rozhodují
- EU je členským státům nadřazena, subordinační charakter
- možnost změnit fungování EU – shoda všech členských států
- možnost vystoupit z EU (Brexit)

Mezinárodní organizace „klasické“

- stojí na zásadě svrchované rovnosti států
- státy jsou si mezi sebou rovny, jsou si rovny i s mezinárodní organizací – ta jim není nadřazena, koordinální charakter
- základem je dohoda (shoda, konsens) všech (výjimky např. Rada bezpečnosti OSN – aktuální s děním v Rusku)
- typicky mezinárodní smlouvy
- z logiky a povahy věci nejsou státem, federací ani konfederací

OPEC ESVO
WTO IMF (MMF) UNCTAD
OECD MBG UN (OSN)...

Symboly EU

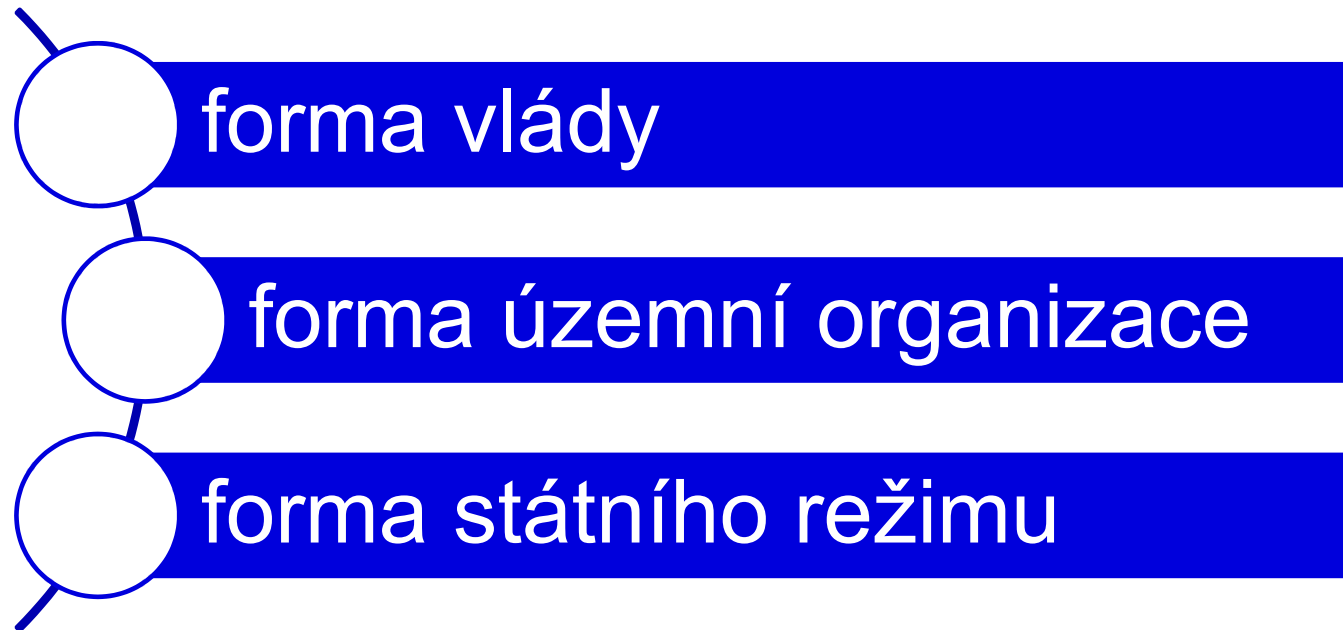
- Motto
- Hymna
- Vlajka
- Den Evropy
- (Euro)? Ne.

Forma státu

Forma státu

- jak stát vystupuje navenek vůči svému okolí
- dělí se na:

Forma vládnutí

Forma vlády = forma vládnutí

- KDO má státní moc a ZPŮSOB VYKONÁVÁNÍ státní moci
- POVAHA státní moci, její ORGANIZACE a FUNGOVÁNÍ – tj. vztahy mezi nejvyššími státními orgány
- V DNEŠNÍ DOBĚ: REPUBLIKA, MONARCHIE

– Aristoteles

- vláda jednoho (monarchie – tyranie)
- vláda mála (aristokracie – oligarchie)
- vláda mnoha (politea – ochlokracie)

Vláda jednoho = monokracie

- vládne **jeden** (monos, kratein)
 - dědičný panovník (typicky pak pro absolutistickou monarchii)
 - hlava církve (jako jedna osoba, teokracie)
 - diktátor (diktatura)
 - despota (despocie)
 - tyran (tyranie)
 - vůdce strany
 - atd.

Výrazně se prolíná
do formy státního režimu

Vláda několika osob

- celá řada forem
- **aristokracie**
 - vláda urozených/vznešených lidí
- **oligarchie**
 - vláda elit/bohatých, negativní smysl (nedemokratický režim)
- **teokracie**
 - vláda církve, kněžích
- **gerontokracie**
 - vláda starých/stařešina
- **stratokracie**
 - vláda vojska
- **timokracie/plutokracie**
 - vláda majetných/nejbohatších – vyšší třída (oligarchie)

etc.

kleptokracie

Vláda mnoha

- demokracie
 - vláda lidu – dospělých
 - volby
- ochlokracie
 - vláda lůzy
- demarchie
 - lid vládne bez voleb (př. na základě losování)

Co převažuje?

Vláda nikoho

- anarchie
 - rozhoduje společnost bez státních orgánů a bez donucení
 - typickým znakem je i společný majetek
- bezvládí
 - stát bez vlády – dočasně např. při státním převratu

Upozornění

- výčet vlády 0-1-mála-mnoha nebyl taxativní
- pro ukázkou nám to ale postačí
- v současnosti probíhá v zásadě rozlišení
 - republika
 - monarchie

Typy forem vlády – DNES nejčastější

monarchie

republika

Monarchie

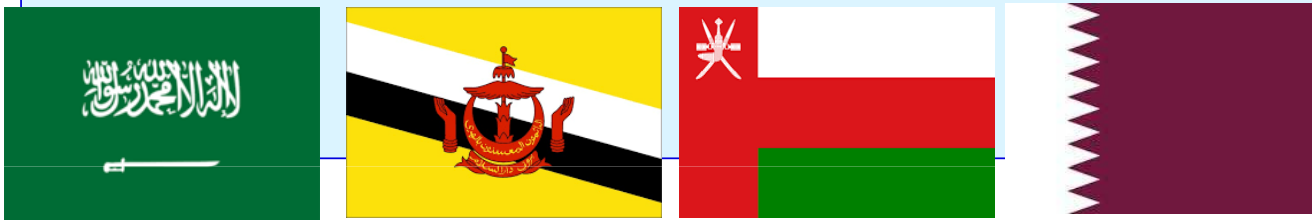
absolutistická

konstituční

dualistická

Absolutistická monarchie (absolutní)

- veškerá moc je v rukou panovníka
 - zákonodárná, výkonná i soudní; mohou být ale orgány
- není vázán zákony, ani ústavou
- v minulosti například Francie
 - Ludvík XIV. – L'État, c'est moi
- v dnešní době
 - specifikum Vatikánu – volby

Konstituční monarchie

- panovník – výkonná moc, ale převážně jen formální funkce
 - označen bývá různě – král/královna, kníže, velkovévoda, císař, sultán, šejchát
- panovník – vázán ústavou i zákony
- dědičná (převážně), volená
- zákonodárná, výkonná a soudní moc – vlastní orgány
 - vláda odpovědná parlamentu
 - někdy se hovoří o parlamentní monarchii či monarchie s parlamentním systémem
- příklady – alespoň v rámci Evropy

Dualistická monarchie – mezi absolutistickou a konstituční (př. Maroko)

Republika

parlamentní

poloprezidentská

prezidentská

Parlamentní republika

- výkonná moc se zákonodárnou mocí spolupracují, provázanost
- vláda odpovědná parlamentu, vyslovení důvěry/nedůvěry
 - někde může být odpovědná vláda jako celek, někde jen resorty (ministr)
 - ministři zpravidla členové parlamentu (poslanci)
- vláda se účastní legislativní činnosti
- role hlavy státu a předsedy vlády
- prezident
 - právo veto, kontrasignace jeho aktů vymezená ústavou
 - volen nepřímo (v čisté podobě), ale i přímo občany (modifikace parlamentní republiky)
- příklady

Prezidentská republika

- výkonná moc od zákonodárné moci je striktně oddělena
- samozřejmostí je oddělení od moci soudní
- výkonná moc není odpovědná parlamentu – není zde institut důvěry/nedůvěry
- hlava státu – prezident
 - přímo volený občany
 - jmenuje členy vlády
 - nemůže rozpustit parlament, nemá zákonodárnou iniciativu

Poloprezidentská republika

- prezident – hlava státu, výkonná moc však náleží i vládě a předsedovi vlády
 - prezident často důležitější rozhodovací pravomoci než premiér – problém tam, kde jsou z odlišných politických stran/hnutí – pak **kohabitace**
 - příklad Francie
 - prezident jmenuje premiéra a ministry, není odpovědný parlamentu
- vláda odpovědná parlamentu
- výkonná moc převažuje nad zákonodárnou
- různě modifikované podoby

Forma státního režimu

Státní režim a jeho formy

- VZTAH státní moci k osobám na území státu (jednotlivci)
- demokratická forma státního režimu
- autoritární forma
- autokratická forma
- despotická forma
- diktátorská forma
- totalitární forma
- tyranská forma

Opět se lze setkat s dalším dělením, pro naše účely postačí

– autoritární forma

- vláda malé skupiny osob rozhodujících bez participace obyvatelstva

– autokratická forma

- vládne jedinec či málo osob, často dědičně, odmítavý postoj ke změně moci a mocenských poměrů, není kontrola státní moci

– despotická forma

- typické pro starověk, panovník ztotožňován s bohem

– diktátorská forma

- jedinec využívá různé mocenské prostředky, někdy se prolíná s autokracií/totalitární formou

– totalitární forma

- jedinec je zbaven svobod (zejm. rozhodování), kontrola života, vyžaduje se kladný vztah ke státu

– tyranská forma

- není respektováno právo osob (zbavení svobod), nerespektují se právní předpisy

Evropský parlament: Maďarsko již nelze považovat za plnohodnotnou demokracii

Tisková zpráva [PLENÁRNÍ ZASEDÁNÍ](#) [LIBE](#) 15-09-2022 - 12:32

- Situace se zhoršila natolik, že se Maďarsko stalo „volební autokracií“.

Orbán na kraji fotky? Žádné drama, Macron dal zřejmě přednost zemím mimo EU

🕒 7. října 2022 6:34

Demokratická forma

přímá

zastupitelská

polopřímá

Demokracie – vybrané principy

- princip většiny a princip ochrany menšiny
- princip rovnosti při rozhodování
- princip konsensu
- princip vlády na čas
- princip odpovědnosti nositelů veřejných funkcí
- princip práva na odpor

Zastupitelská demokracie (nepřímá)

- princip voleb (různé typy, jednou za čas)
- vztah mezi zástupci a voliči charakterizuje poslanecký mandát – reprezentují vůli lidu
- lid (veřejnost) nevykonává státní moc – vládnou zvolení jedinci jednající následně jménem lidu a za nás

Článek 2 Ústavy ČR

- (1) **Lid je zdrojem veškeré státní moci**; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.
- (2) Ústavní zákon může stanovit, kdy **lid vykonává státní moc přímo**.
- (3) **Státní moc slouží všem občanům** a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.
- (4) Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Článek 21 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ČR

- (1) Občané mají **právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců**.

Přímá demokracie

- v dnešní době není
- historicky ano (již od řeckých polis)
- neznamena to, že by zde nebyly státní orgány, ale lid by měl možnost (i následně) potvrdit/zamítnout jejich rozhodnutí
- dnes spíš **prvky přímé demokracie v zastupitelských demokraciích** – typicky **referendum** či občanské (lidové) iniciativy, ale i petice, lidové veto, odvolání
- rozsah prvků může vést k **polopřímé demokracii** (Švýcarsko)

Forma územní organizace

Viz minulá přednáška – unitární stát, federace, konfederace
Řeší vztahy mezi státem a jeho částmi

Pro připomenutí: Zdroj tabulky: FILIP, Jan, Jan SVATOŇ a Kateřina ŠIMÁČKOVÁ. *Státověda: učební text pro bakalářské studium*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 196.

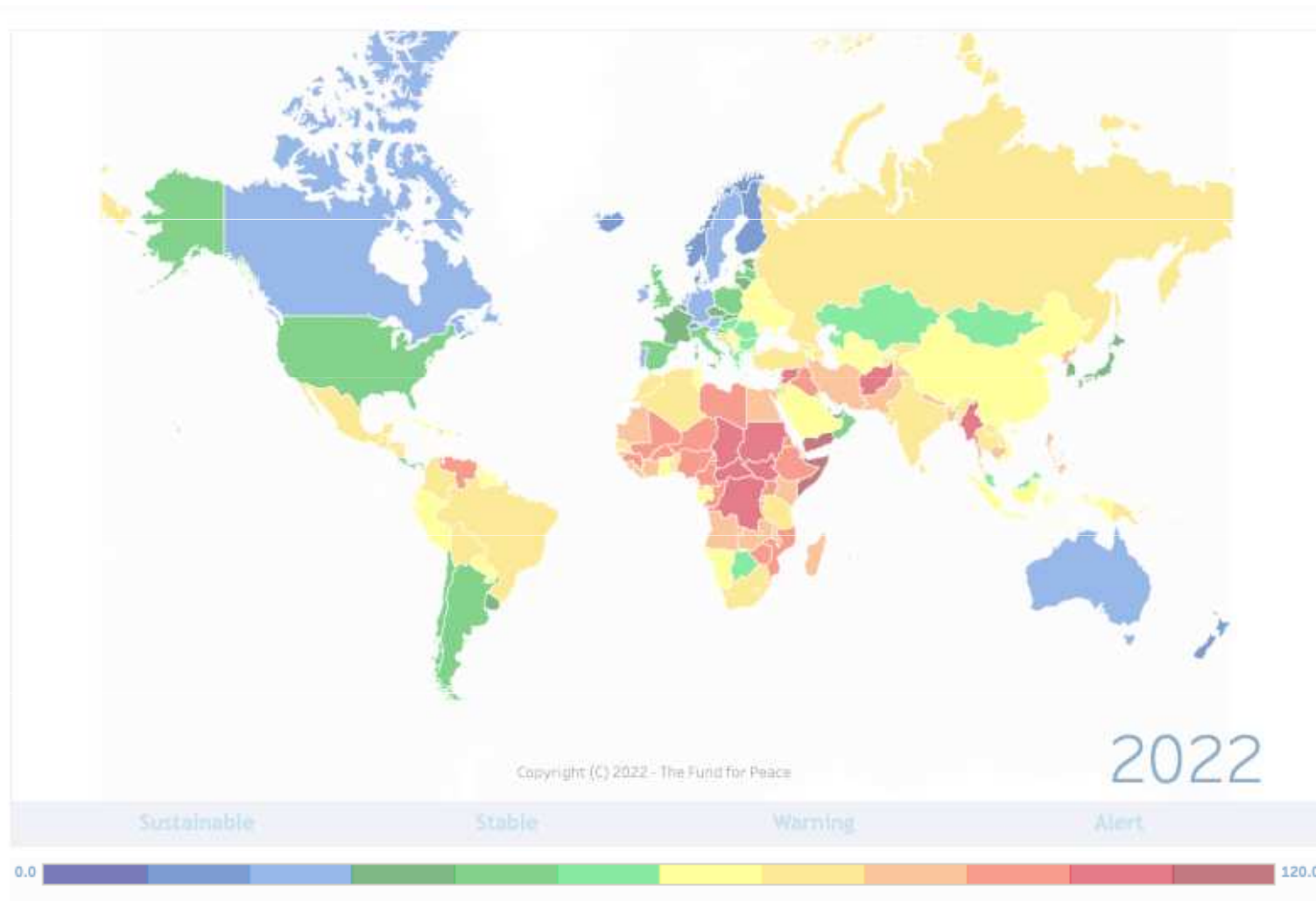
	Unitární stát	Federace	Konfederace
Zakládající právní dokument	Ústava	Ústava	Mezinárodní smlouva
Státní orgány	Jednotná soustava	Dvojí	Mají je jen členské státy
Státní občanství	Jednotné	Dvojí	Mají je jen členské státy
Kompetenční spory	Princip nadřazenosti	Ústavní/Nejvyšší soud	Dohoda, pokud ne – členské státy
Charakteristika částí	Územně správní	Územně politické	Suverénní státy
Vztah k mezinárodním vztahům (subjekt je)	Unitární stát jako celek	Federace jako celek	Členský stát + konfederace jako mez. organizace

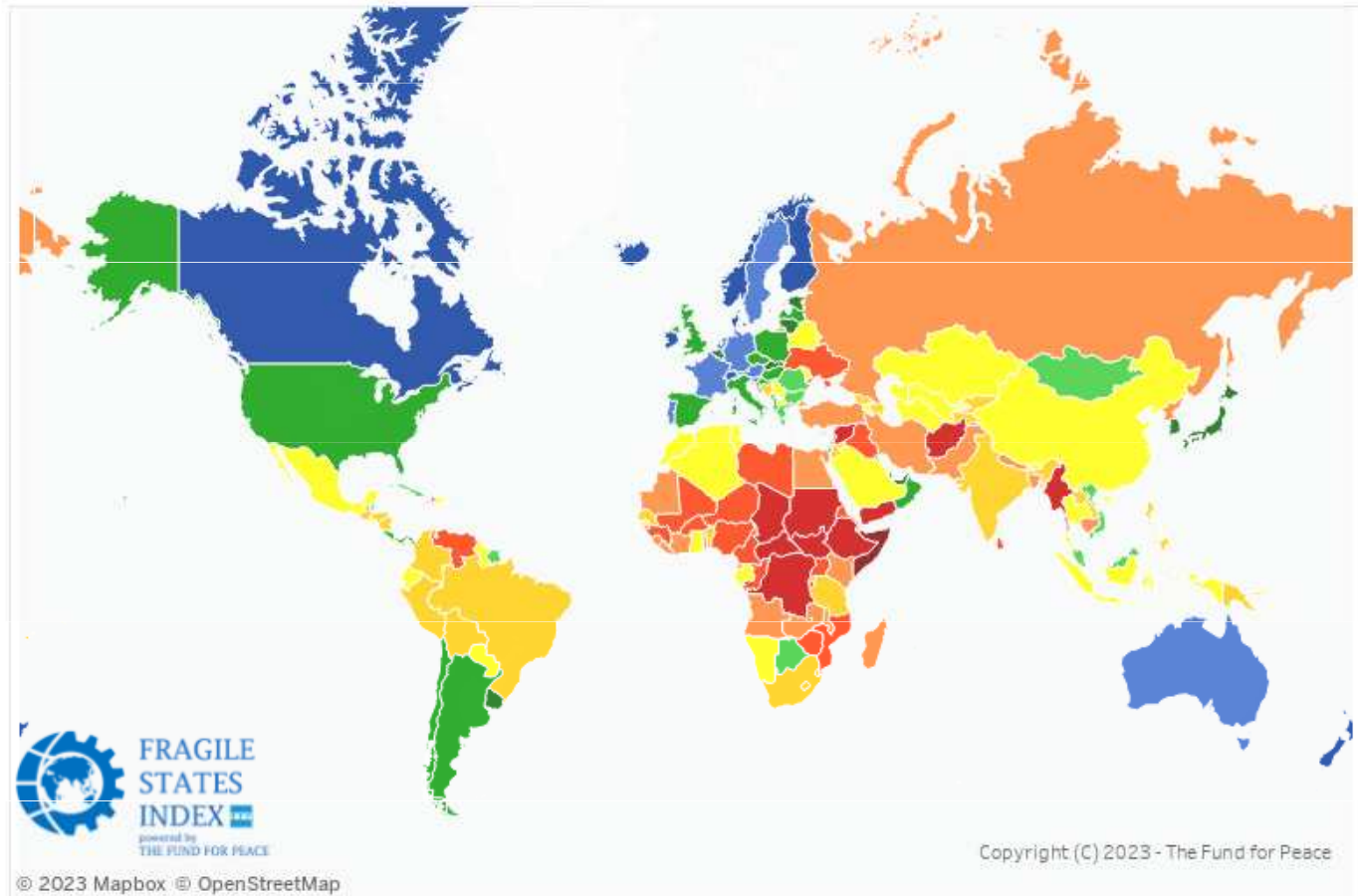
MUNI
LAW

Zajímavost

Fragile States Index (FSI)

- seznam států podle stability
- vliv státní moci na kontrolu a dění ve státě
- 12 indikátorů
- do 30 bodů státy bezpečné, nad 90 státy vysoce ohrožené – rok 2022
- Somálsko, Jemen, Jižní Súdán, Dem. rep. Kongo, Sýrie (všichni nad 107)
- ČR 159. místo (39,9) – velmi stabilní rok 2022; hodnota 40,2 pro rok 2023 – více stabilní
- Norsko, Island, Finsko, Nový Zéland, Švýcarsko, Dánsko (pod 18)
- https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2023/06/FSI-2023-Report_final.pdf
- <https://fragilestatesindex.org/2023/06/14/fragile-states-index-2023-annual-report/> (rok 2023)

+ a b | e a u

**MUNI
LAW**

DĚKUJI

Dotazy: malachta@mail.muni.cz

Obrázky staženy z google obrázků, není-li uvedeno jinak